

*Чухрасва Г. В., кандидат медичних наук, начальник Центру ПД та ППФВ ГУМВС України в Харківській області (м. Харків)
Помацалюк А. Р., здобувач кафедри прикладної психології ХНУ ім. В.Н.Каразіна (м. Харків)*

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ КУРСАНТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню внутрішньоособистісних конфліктів у професійному становленні курсантів оперативно-розшукової діяльності навчальних закладів МВС України, в майбутньому співробітників оперативно-розшукової діяльності. Метою дослідження було вивчення сутності, детермінантів виникнення та закономірностей протікання внутрішньоособистісних конфліктів професійного становлення у курсантів вузу МВС України. Аналіз даних показав, що професійне становлення особистості супроводжується внутрішньоособистісними конфліктами, а їх специфікою на стадії навчання є загострення внутрішніх протиріч, викликане взаємодією особистості та професії, які детермінуються зовнішніми і внутрішніми причинами.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, професійне становлення, психологічний захист.

Статья посвящена исследованию внутриличностных конфликтов в профессиональном становлении курсантов оперативно-розыскной деятельности учебных заведений МВД Украины, в будущем сотрудники оперативно-розыскной деятельности. Целью исследования было изучение сущности, детерминантов образования и закономерность протекания внутриличностных конфликтов профессионального становления курсантов университета МВД Украины. Анализ данных показал, что профессиональному становлению личности сопутствуют внутриличностные конфликты, спецификой которых, на стадии обучения, является усугубление внутренних противоречий, вызванные взаимодействием личности и профессии, детерминирующихся внешними и внутренними причинами.

Ключевые слова: внутриличностный конфликт, профессиональное становление, психологическая защита..

Постановка проблеми. Сьогодні в нашій країні відбуваються соціально-економічні перетворення, які суттєво вплинули на зростання вимог до рівня професійної підготовки та особистісних якостей випускників освітніх установ МВС України. Так само важливим моментом є демографічна ситуація на ринку праці, рівень стану здоров'я громадян, не повною мірою відповідають вимогам навчально-службової діяльності курсанта освітніх установ МВС, в майбутньому співробітників оперативно-розшукової діяльності. Тому ця проблема є дуже актуальною.

Майбутні фахівці стикаються з внутрішньоособистісними проблемами і труднощами при виконанні різного роду занять. Складність вирішення цих завдань полягає в тому, що в суспільстві перехідного типу на особистість роблять сильний вплив не тільки позитивні, а й негативні чинники, що мають широке поширення - важке матеріальне становище значної частини населення, руйнування багатьох культурних традицій, втрата моральних орієнтирів у різних соціальних шарах. Аналіз сучасних освітніх реалій показує, що виховання і

психологічна підтримка особистості в освітніх установах відстають від диктованих часом вимог. У цих умовах зростає роль психологічного забезпечення навчально-виховного процесу як сукупності психологічних впливів, спрямованих на підтримку розвитку певних особливостей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблеми психологічного забезпечення курсантів останніх курсів освітніх установ МВС показує, що підходи до її вирішення дуже різнопланові, відсутні науково обгрунтовані рекомендації з формування групи курсантів. Це визначає актуальність і високу науково-практичну значимість розробки системи заходів психологічного забезпечення курсантів освітніх установ МВС України, які потребують уваги психолога.

Концептуальні аспекти психологічного консультування з проблем внутрішньоособистісних конфліктів, обумовлених взаємодією особистості та професії, сходять до досліджень зарубіжних психологів в контексті теорій професійного розвитку (Е. Роу, Д. Сьюпер, Дж. Холланд та

ін), а їх подальше уточнення йде в руслі досліджень внутрішньоособистісних протиріч (К. Левін, А. Маслоу, Е. Еріксон та ін). Сьогодні в наданні психологічної допомоги доведена конструктивність використання психо-технологічних коштів, створених насамперед у рамках психодинамічного, біхевіоріально-когнітивного і екзистенційно-гуманістичного підходів (А. Адлер, К. Хорні, А. Лазарус, А. Бандура, А. Елліс, К. Роджерс, Р. Мей, Дж. Бюдженаль та ін).

Сучасний рівень розвитку психологічного консультування в Україні розглядається одночасно і як етап теоретико-методологічного осмислення (Г. С. Абрамова, А. Берулава, А. Ф. Бондаренко, М. А. Гуліна, В. В. Козлов, В. М. Поздняков, М. К. Тутушкиной, Л. Б. Шнейдер, та ін), і як етап розширення консультативної практики.

Проблема психологічного консультування курсантів у вищих освітніх установах МВС України в ситуаціях внутрішньоособистісних конфліктів професійного становлення багатоаспектна. Її успішне рішення пов'язане з теоретичними досягненнями у фундаментальних дослідженнях з психології особистості та діяльності (К. А. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, А. Н. Леонтьєв, В. Д. Шадріков, та ін), а також з різноплановими прикладними дослідженнями: з психології праці та професій (Е. Ф. Зеєр, Е. А. Климов, Т. В. Кудрявцев та ін); педагогічної та вікової психології (Е. М. Борисова, С. Г. Вершловській); психології розвитку і акмеології (А. А. Деркач, В. Г. Зазикін, Н. В. Кузьміна та ін).

Враховуючи потребу співробітників підрозділів психологічного забезпечення відомчих навчальних закладів у підвищенні ефективності роботи, в тому числі з використанням продуктивних моделей і технік психологічного консультування навчавшихся при різних внутрішньоособистісних конфліктах професійного становлення, і обумовило вибір даної теми дослідження.

Нами були обстежені курсанти факультету слідства та дознавства вищої освітньої установи МВС України, які відчувають в період оволодіння різними спеціальностями внутрішньоособистісні конфлікти професійного становлення.

Метою дослідження є вивчення сутності, детермінантів виникнення та закономірностей протікання внутрішньоособистісних конфліктів професійного становлення у курсантів факультету слідства та дознавства вузу МВС України.

У ході дослідження нами було використано комплекс методів: Мінесотський багатопрофільний особистісний опитувальник (ММРІ) – відображає картину самопочуття обстежуваного (реципієнта), його звички, особливості поведінки, ставлення його до різних життєвих явищ і цінностей, моральну сторону цього відношення, специфіку міжособистісних відносин, спрямованість інтересів, рівень активності і настрою і т.п.; комплекс методик Е.Б.Фанталовой «Вивчення мотивації і внутрішньоособистісних конфліктів»; методика Л.Ю.Субботіной «Визначення типу психологічного захисту».

У ході дослідження брали участь 75 осіб у віці від 20 до 22 років. Це курсанти факультету слідства та дознавства, а саме в майбутньому співробітники оперативно-розшукової діяльності вищої освітньої установи МВС України.

Аналіз тенденцій в розробці проблем професійного становлення особистості в зарубіжній і вітчизняній науці дозволяє констатувати, що все більше дослідників розглядають професійне становлення як частину життєвого шляху особистості, тобто як її розвиток у процесі діалектичного взаємозв'язку професіоналізації та індивідуалізації, при одночасній дії зовнішніх детермінантів і внутрішньої активності особистості. Основними показниками професійного становлення особистості є зміни в професійній самосвідомості на основі професійного самовизначення, де формується ставлення особистості до професійної діяльності і до себе як до її суб'єкту.

Виходячи з проведеного аналізу наукових публікацій, представилося можливим уточнити зміст внутрішньоособистісних конфліктів професійного становлення. При цьому були виділені показники цього явища: в когнітивній сфері - суперечливість професійного «образу Я», зниження самооцінки, усвідомлення наявності

внутрішньоособистісних протиріч; в емоційній сфері - психоемоційне напруження, тривожність і інші значні негативні переживання; в поведінковій сфері - зниження задоволеності різними видами діяльності, конфліктність у спілкуванні; інтегральні показники - інтернальність, наявність суперечливих мотиваційно-сміслових утворень, порушення нормального механізму адаптації і посилення психологічного стресу.

Внутрішньоособистісний конфлікт професійного становлення - це багатопланове психологічне явище, що характеризується суперечливими тенденціями всередині самосвідомості, які відображають насамперед дисонанс між мотиваційно-смісловими утвореннями і можливостями особистості і виникають під впливом ситуації взаємодії особистості та професії, зовні проявляючись на тлі негативних переживань, через конфлікти в спілкуванні та деструктивній поведінці.

Виникнення і протікання внутрішньоособистісних конфліктів професійного становлення у курсантів факультету слідства та дознавства установи МВС не тільки визначаються їх віком і психологічними особливостями, але і багато в чому обумовлюються нормативами, що визначають службову діяльність, субкультурної регламентацією їх повсякденної поведінки, особливостями виховного процесу та превалюванням квазіпрофесійних завдань при оволодінні професією.

В результаті у 44% курсантів (приблизно 33 особи), які навчаються у вищих освітніх установах МВС України спостерігається високий рівень внутрішньоособистісної конфліктності, який виявляється у конфліктах професійного становлення, дезадаптації особистості, зниженні активності в навчанні та професійному самовдосконаленні. Високі показники даного рівня на випускних курсах різних форм навчання є проявом криз професійного навчання. Для них характерно розбіжність між "бажаним" і "реальним", між "хочу" і "можу" в ціннісно-смісловій сфері.

Розбіжність між значимістю і доступністю в тій чи іншій ціннісній сфері у курсантів свідчить про наявність конфлікту в цій сфері. Самою конфліктогенною сферою життєдіяльності для курсантів, які

переживають внутрішньоособистісний конфлікт, виступає: «щасливе сімейне життя» - 90% респондентів, 83% мають конфлікти в такій життєвій сфері як «свобода», 77% - «матеріально забезпечене життя», 77% - «любов». Частина респондентів (35%) цієї групи мають внутрішньоособистісні конфлікти в таких галузях життєдіяльності, як: впевненість у собі, наявність хороших і вірних друзів. Це пояснюється тим, що найбільш значимі потреби в щасливих сімейних відносинах, свободи, любові, в матеріальній незалежності блокуються з боку суспільства і залишаються незадоволеними. Конфлікт у системі цінностей у курсантів відсутній в таких галузях, які характеризують їх середовище не дуже високою доступністю, але і значущими також не є: краса природи і цікава робота. У таких сферах, як активне діяльне життя, пізнання, творчість, спостерігається зниження або відсутність мотивації взагалі.

В той час, 56% курсантів факультету слідства та дознавства вищого закладу МВС України не стикалися з даного роду конфліктом. У більшості випадків для всіх життєвих сфер характерні або висока значимість і доступність (наприклад, сфера «свободи» має за значимістю 8 балів, а по доступності 7 балів), або низька значимість і низька доступність (наприклад, сфера «творчість» - 2 бали за значущістю та 4 бали за доступністю) цінностей. Ці курсанти реально оцінюють свої бажання і можливості для їх задоволення.

14% курсантів переживає внутрішньоособистісний конфлікт як стан психологічного дискомфорту. Причому свій стан вони оцінюють як виражений дискомфорт, оцінюючи його за шкалою наявності в 6 балів (це спостерігається, якщо курсант володіє високим індексом розбіжності значущості та доступності, рівний 52).

Вище викладені дані підтвердилися за допомогою методики ММРІ. Дослідження показало, що ця ситуація характеризується високим рівнем тривоги, емоційною нестабільністю, ускладненнями в соціально-психологічній адаптації, конфліктністю в міжособистісних взаємодіях.

Курсанти які не відчувають внутрішньоособистісний конфлікт характеризують свій стан як ситуацію

відсутності почуття внутрішнього дискомфорту. Хоча в нашому дослідженні має місце і такий випадок, коли курсанти (10%) з низьким показником загальної дезінтеграції, конфліктності особистості описують свій стан як почуття вираженого дискомфорту. Це свідчить про розбіжність між об'єктивно наявним протиріччям в мотиваційно-особистісній сфері і суб'єктивною оцінкою при цьому свого стану. Отже, курсанти зі схожими станами мотиваційно-особистісної сфери в плані їх ціннісних установок і внутрішніх конфліктів мають далеко не ідентичну емоційну регуляцію, що склалася, ймовірно, в силу специфіки використовуваних ними психологічних захистів і загальної емоційної реактивності.

Для з'ясування ролі психологічних захистів в процесі подолання внутрішньоособистісних конфліктів і пов'язаного з ним почуття дискомфорту виявлено, що майбутні фахівці органів внутрішніх справ переживають внутрішньоособистісний конфлікт у сфері любові, використовують проекцію і інтелектуалізацію як механізми зняття відчуття дискомфорту. У цьому випадку курсант усвідомлює своє бажання любити, бути коханим, але він також розуміє обмеженість своїх можливостей. При цьому він несвідомо переносить свої нереалізовані можливості на площину дружніх відносин. Курсанти, незадоволені своїм матеріальним становищем, найчастіше вдаються до сублімації і придушення. Вони свідомо запобігають прояву думок і дій з приводу своєї фінансової неспроможності і переводять їх у жарти, що викликають розрядку існуючої напруги у формі, санкціонованої суспільством. Якщо курсант відчуває внутрішньоособистісний конфлікт у сфері сімейних відносин, то він намагається впоратися з ним за допомогою таких механізмів захисту, як раціоналізація та ідентифікація. У ситуаціях конфлікту з

сім'єю він свідомо приховує від самого себе мотиви своєї поведінки для забезпечення стану комфорту, пов'язаного з бажанням зберегти почуття власної гідності.

Висновки. Теоретико-методологічний аналіз основних підходів до проблеми труднощів у професійному становленні майбутніх фахівців оперативно-розшукової діяльності показав, що професійне становлення особистості супроводжується внутрішньоособистісними конфліктами, а їх специфікою на стадії навчання є загострення внутрішніх протиріч, викликане взаємодією особистості та професії, які детермінуються зовнішніми і внутрішніми причинами.

Виявлено, що у майже половини (44%) курсантів спостерігається високий рівень внутрішньоособистісної конфліктності, який виявляється у конфліктах професійного становлення, дезадаптації особистості, зниженні активності в навчанні та професійному самовдосконаленні. Високі показники даного рівня на випускних курсах різних форм навчання є проявом криз професійного навчання.

Частина респондентів (35%) мають внутрішньоособистісні конфлікти в таких галузях життєдіяльності, як: впевненість у собі, наявність хороших і вірних друзів. Це пояснюється тим, що найбільш значимі потреби в щасливих сімейних відносинах, свободи, любові, в матеріальній незалежності блокуються з боку суспільства і залишаються незадоволеними.

Більшість курсантів (56%), які не стикались з внутрішньоособистісним конфліктом, мають на всіх життєвих сферах високу значимість і доступність цінностей.

Дослідження показало, що курсанти, які відчувають внутрішньоособистісні конфлікти характеризуються високим рівнем тривоги, емоційною нестабільністю, ускладненнями в соціально-психологічній адаптації, конфліктністю в міжособистісних взаємодіях.

Література

1. Божович Л. И. К развитию эффективно-потребностной сферы человека // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / Божович Л. И. - М., 1978 - С. 37-49
2. Зейгарник Б. В., Братусь Б. С. Очерки по психологии аномального развития личности / Зейгарник Б. В., Братусь Б. С. - М.: Изд-во МГУ, 1980
3. Кон И. С. Открытие «Я» / Кон И. С. — М.: Политиздат, 1978. - 328 с.
4. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / Кон И. С. - М.: Политиздат, 1984 - 335 с.
5. Кондаков И. М., Сухарев А. В. Методологическое обоснование зарубежных теорий профессионального развития // Вопросы психологии / Кондаков И. М., Сухарев А. В. - 1989 - № 5 - 158-164

Питання психології

6. Кудрявцев Т. В., Шегурова В. Ю. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности // Вопросы психологии / Кудрявцев Т. В., Шегурова В. Ю. -1983 - №2 - С. 52-59
7. Левитов Н. Д. Психические состояния, беспокойства, тревоги // Вопросы психологии / Левитов Н. Д. - 1969 - № 1 – С.131-138
8. Петровский В. А. Психология неадаптивной активности / Петровский В. А. - М., 1992 - 224 с.
9. Психология. Словарь / Под общ. Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — 2-е изд., испр. и доп. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.
10. Столин В. В. Самосознание личности / Столин В. В. - М., 1983. - 286 с.
11. Фанталова Е. Б. Об одном методическом подходе к исследованию мотивации и внутренних конфликтов // Психологический журнал / Фанталова Е. Б. — 1992.-Т.13.-№1.-С. 107-117.
12. Флоренская Т. А. Диалог как метод психологии консультирования (духовно ориентированный подход) // Психологический журнал / Флоренская Т. А. – 1994 -Т.15 - №5 - С. 21-34
13. Фонарев А. Р. Формы становления личности в процессе профессионализации // Вопросы психологии / Фонарев А. Р. - 1997 — № 2 – С. 88-93

Chuhraeva A. V., candidate of medical Sciences

Pomatsaluyk A. R., chair of applied psychology

INTRAPERSONAL CONFLICTS IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF CADETS OF THE OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITY OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

The article is sanctified the professional development of intrapersonal conflicts cadets operational and investigative activities of educational institutions MVD. These data suggest that the main indicators of professional growth are changes in professional identity on the basis of professional self-determination, where attitude of personality is formed toward professional activity and to itself as to her subject. We found that intrapersonal conflict of professional development - is multifaceted psychological phenomenon, characterized by contradictory tendencies into consciousness, that reflect first of all a dissonance between motivational and semantic structures and capabilities of the individual and the situation arise under the influence of interaction between the individual and the profession, outwardly appearing on negative experiences, due to conflicts in communication and destructive behavior. On the basis the research we found out that almost half of the students experienced high levels of interpersonal conflict, which manifests itself in a conflict of professional development, personality disadaptation, reducing the activity of learning and professional self-improvement. High rates of this level on the final year of study different forms of learning are manifestation of the crisis of vocational training, which requires further study to address the issue psychoprophylaxis.

Key words: intrapersonal conflict, professional development, psychological defense.